

MİLLÎ KÜLTÜR AYLIK DERGİ

SAYI : 75 AĞUSTOS 1990

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
KÜLTÜR BAKANLIĞI Adına
Alâettin KORKMAZ
Yayımlar Dairesi Başkanı

Yazı Kurulu
Alâettin KORKMAZ
Abdülkadir ŞAŞMAZ - Nail TAN
Filiz SEMİZ - Ü. Yaşar GÖZÜM

Bu Sayıyı Baskıya Hazırlayanlar
Filiz SEMİZ - Ü. Yaşar GÖZÜM

Kapak Düzeni : Nur OKAN
Kapak Resmi : Ümit YÜKSEL
İç Kapak Ebrusu : Timurçın TANARSLAN

İdare Yeri
Kültür Bakanlığı
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Sürelî Yayınlar Şubesi
Atatürk Cad. 29 Ulus / ANKARA
Tel : 309 08 50 (30 Hat)-312 51 94

FİYATI : 2.500 TL.
Yıllık Abone : 30.000 TL.
(Öğretmen ve Öğrenciler : 15.000 TL.)
Yurtdışı Abone : 30 DM, 15 \$

ABONE YAZIŞMA ADRESİ
Kültür Bakanlığı
Döner Sermaye İşletmeleri
Merkez Müdürlüğü
Dr. Mediha Eldem Sok. No : 18
Yenişehir / ANKARA
Tel : 133 99 81 (3 hat)

Banka Hesap No : Ziraat Bankası
Sıhhiye Şubesi 249 Nolu Hesap

Reklam Tarifesi
Arka Kapak (Renkli) : 2.500.000 TL.
Tek Renk : 1.500.000 TL.
Ön - Arka Kapak İç (Renkli) : 2.000.000 TL.
Tek Renk : 1.500.000 TL.
İç Sayfalar (Renkli) : 1.500.000 TL.
Tek Renk : 1.000.000 TL.

BASKI: TÜRK HAVA KURUMU
BASIMEVİ İŞLETMECİLİĞİ
BÜYÜKSANAYI - ANKARA
TEL : 341 90 60

İÇİNDEKİLER

Malazgirt Meydan Muharebesi'nin 919. Yıldönümü Prof.Dr. Mehmet Altay KÖYMEN	2
Mehmetçi'ye Kasıde Faruk Nafiz ÇAMLIBEL	6
Mareşal Fevzi Çakmak'ın Aziz Hatırasına Muzaffer ÖZDAG	7
Mehmetçi'ye Mektup (Şiir) Mevlüt Uluğtekin YILMAZ	9
Tarihimizde Ağustos Muammer YILMAZ	10
Aramızda (Şiir) Aşık Mustafa Ruhani TEMEL	12
Millî Mücadelede Kayseri Basını Yard.Doç.Dr. A. Vehbi ECER	12
Makâlât'a Göre Hacı Bektaş Veli'nin Fikrî Şahsiyeti Prof.Dr. Süleyman H.BOLAY	16
Yarımdan Öteye (Şiir) Murat BAŞARAN	18
Hacı Bektaş Veli Hayatı ve Eserleri Dr. Hasan Avni YÜKSEL	19
Hacı Bektaş Veli'ye Sesleniş (Şiir) Mehmet Cemil UĞURLU	23
Hacı Bektaş Veli ve Makâlât Hakkında Hüseyin ÖZBAY	24
Türbe (Şiir) Ahmed KANYILMAZ	26
Hacı Bektaş Veli'nin Makâlâtında Dört Kapı -Kırk Makâm Hamiye DÜRAN	27
Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Tapduk Emre (Şiir) M.Halim KUKUL	29
Felsefe Köhürü ve Hacı Bektaş Yard.Doç.Dr. Recep DÜRAN	30
Mutasavvıf Türk Şairlerinin Ortak Özellikleri ve Yunus Emre'nin Engin Hoşgörüsüne Bir Örnek Nail TAN	36
Günümüz Türkçesinden Bir Kesit Prof.Dr. Hamza ZÜLFİKAR	38
Ben Öldükten Sonra (Şiir) Coşkun ERTEPİNAR	40
Tevfik Fikret'de Tesirler Emel KEFELİ	41
Dadaloğlu ve At Şaban SÖZBİLİCİ	45
Kırgızlar Arasında Sven Hedin'den Çeviren : Rıza AKDEMİR	50
Bir Ölümsüz Aşk İçin (Şiir) Muhsin İlyas SUBAŞI	52
Şeyh Gâlib'in Bir Gazelini Şerh Adem ÇALIŞKAN	53
Sosyal İlişkilerimiz ve Din Dr. Habi ŞENTÜRK	56
Bizim Garcaşımız (Şiir) Akdağlı KARİA OZAN	57
Mehmet İzzet ve Makaleleri Ümit Yaşar GÖZÜM	58
Türk Romanı ve Dış Türkler ÇİÇEKLER BÜYÜK Yard.Doç.Dr. Ramazan KAPLAN	60
Çınar (Şiir) Resul RIZA (Bugünün Türkçesine Çeviren : Soner YALÇIN)	62
Konakda Telaş (Hikâye) Muhsin BOZKURT	63
Uçacak (Şiir) Yılmaz AYBAR	66
Dünya Mutluluğu (Şiir) Anıl EREN	66
Millî Kültür'e Mektuplar	67
Kuşlar (Şiir) Süleyman ÇOBANOĞLU	68

HABERLER:

- Kültür Bakanlığı 1989 Sinema Başarı Ödülünü Kazanan Filmler Belfi Ödül - Konferans - Konferanslar - Kültür ve Sanat Faaliyetleri - Şiir Günü - İ. Kültür Müdürlüklerinden Kısa Kısa - Kültür Bakanlığınca Çizgi Film Hazırlatılıyor - Elmalı Kazıları Bağlandı - Kültür Kervanı - Bilecik Mağarası - 1. Ses Yarışması - "Öğümüz" Edebi Akademi'de - Yarışma Sergisi - Türkiye Yazarlar Birliği Şiir Döneriyor - Yaz Dönemi Resim Kursları - İncam Üyeleri Basın-Yayın Kooperatifi - Bilgisayara Telif Hakkı * 1. Türk Dil Kurultayı Toplama ve Çalışma Usulleri Beklendi * Karma Gezici Sergiler * İncam'dan Yazarlara Yeni İnkârlar * Gesam "Anadolu Sergileri" Açılıyor * 10. Uluslararası Çorum Hibi Festivali * Doğan Sit Alanları * Türkiye Pakistan Kültür Demeği, Eskişehir Şube Ağı * Avustralya'da Yeni Bir Cemî * Kültür Bakanlığı Yayınlar Dairesi'nce Baskıya Verilen Eserler *

HACI BEKTAŞ VELÎ'NİN MAKÂLÂT'INDA DÖRT KAPI-KIRK MAKÂM

Hamiye Duran(*)

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında büyük hizmetler ifâ etmiş Horasan erenlerinden biri olan Hacı Bektaş Velî, 13. yy.da Ahmed Yesevî müridlerinden Lokman Perende'nin işaretini ile Anadolu'ya gelmiş, Hoca Ahmed Yesevî'den devr alınan meşaleyi gazi dervişler vasıtasıyla gittiği her yere ulaştırmıştır. Moğol istilâsının yarattığı fetret ortamında inleyen Anadolu insanına güçlü bir ışık olmuş, gönüllerde birlik ateşini tutuşturmayı başarmıştır.

Biz burada Hacı Bektaş Velî'nin dinî ve tasavvufî görüşlerini açıklayan en önemli eseri olan Makâlât'ta geniş yer tutan "dört kapı-kırk makâm"ı açıklamaya çalışacağız.

"Dört kapı-kırk makam" (Merâtüb-ı erbaa), sûfilerin Hakk'a ulaşmak için yaşadıkları dört manevî mertebedir. "Sâlik" "kemal" mertebesine ulaşmak için takip ettiği bir makamdan bir üst makama geçtiği tasavvufî yolu dört derecede tamamlar. Her bir dereceye "kapı", duraklarını her birini de "makâm" denir. Bu kapılar sırasıyla "Şerî'at, Tarîkât, Ma'rîfet ve Hakîkat"tır.

Pek çok İslâm sûfisi bu mertebelerle ilgili eserler te'lif etmiştir. Bunlardan Ahmed Yesevî, tarîkat erkanını ve esaslarını "kırk makam" esasına göre tanzim etmiş olan ilk Türk sûfisi'dir. Ahmed Yesevî, "dört kapı-kırk makam"la ilgili görüşlerini fakr-nâme adlı eserinde ortaya koymuştur¹. Yesevî, sistemleştirdiği bu görüşleriyle kendisinden sonra gelen sûfilerin yolunu da belirlemiştir.

Yesevî'nin sistemleştirdiği bu fikirlerini Anadolu'ya getiren ve benimsetenlerden birisi de Hacı Bektaş Velî'dir. Bütün Horasan erenleri gibi Hacı Bektaş Velî de Kur'ân ve Hadis kaynaklı fikirlerini Makâlât adlı eserinde ortaya koymuştur².

Eserinde, kendisinin de belirttiği gibi tarîkatın esasları olan "Şerî'at, Tarîkat, Ma'rîfet ve Hakîkat" mertebelerinden başka insan vücudu, şeytanın halleri gibi mevzuları dâişlemiştir³.

Yine Ahmed Yesevî'nin Anadolu'daki muakkiblerin-

den olan 13. yy. mutasavvıflarından Yunus Emre⁴ ve 14. yy. mutasavvıflarından Kaygusuz Abdal'ın⁵ eserlerinde de "merâtüb-ı erbaa" açıkça ifade edilmiştir. Yunus'un aşağıya aldığımız birkaç beyiti bu durumu belirgin şekilde göstermektedir.

"Kırk bin kırk dört tabâkât meşâyih ev
liyâlar

Dört kapudur, kırk makâm dem evliyâ
demidür

Evvel kapu şerî'at emr ü nehyi bildürür
Yuya günahlarını her bir Kur'ân hecesi

....
İkincisi tarîkat kulluğa bil bağlaya
Yolu toğrı varanı yarlıgaya hocası

....
Üçüncüsü ma'rîfet can gönül gözin açar
Bak ma'nî sarâyına Arşa değin yücesi

....
Dördüncüsü hakîkat ere eksik bakmaya
Bayram ola gündüzi Kadir ola gicesi"

Aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi Kaygusuz Abdal'ın "sülûk" sistemi de "dört kapı" esasına dayanmaktadır.

"Kalmaya bu dört kapuda müşkili
Pîr gerek kim söyleye cümle dili"⁶

Ahmed Yesevî'nin ve Hacı Bektaş Velî'nin sistemleştirdiği dinî ve tasavvufî kavramlar, Yunus'un, Kaygusuz'un ve daha pek çok mutasavvıfın şiirlerinde ince mânâlar kazanmış ve Türk halkının duygu ve düşüncelerine tercüman olmuştur.

Türk-İslâm sûfilerinin sülûk sistemini meydana getiren "dört kapı-kırk makam"ın Hacı Bektaş Velî'deki durumu ise şöyledir:

Hacı Bektaş Velî, Makâlât adlı eserinde dört kapı-kırk makamı âdeta Kur'ân ayetleri ve hadislerle tasnif ve serh etmiştir.

(*) G.Ü., G.E.F., Araştırma Görevlisi.

(1) Kemal Erarslan, Yesevî'nin Fakr-nâmesi, TDED, XXII, 1974-1976, s.49

(2) Esad Coşan, Makâlât, Seha neşriyat, Ank., 1987

(3) Makâlât, s.111.

(4) Geniş bilgi için bakınız. Dr. Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, G.Ü., G.E.F., Basılmamış doktora tezi, Ank., 1990.

(5) Abdurrahman Güzel, Kaygusuz Abdal, Ank., 1981, s.287-290 (Mesnevi-i evvel, Marburg, V.82b-83b)

(6) Abdurrahman Güzel, a.g.e., s.290.

(7) Makâlât, s.15

“*Hacı Bektaş Velî, Makâlât adlı eserinde dört kapı-kırk mâkamı âdetâ Kur’ân ayetleri ve hadislerle tasnif ve şerh etmiştir.*”

Hacı Bektaş Velî;

"Kul Çalap Tanrı'ya kırk makamda irer, ulaşur, dost olur. Ol kırk makâmın onı şerî'at içündedir ve onı tarikat içündedir ve onı ma'rifet içündedir ve onı hakikat içindedir"⁷ dedikten sonra her kapıyı Kur'ân ayetleri ve hadislerle de destekleyerek tek tek izah etmiştir.

Hacı Bektaş Velî, bu mertebelerin ancak şerî'at tam uygulandığı takdirde tamam olduğunu, şerî'ata bağlılığı mükemmel olmayan kimseye bu mertebelerin kapalı kaldığını, hatta hakîkate ulaşmış kimsenin dahi sonradan şerî'ate bağlılığını bozması halinde diğer üç derecenin de bozulduğunu şöyle açıklamıştır;

"Nitekim peygamberimiz (S.A.V.) buyurmuştur ki, Şerî'at bir ağaçtır, Tarikat onun dalları, Ma'rifet yaprakları, Hakikat da meyvalarıdır. Ağaç mevcut olmazsa dalları, yaprakları ve meyvaları da var olmaz. Bundan da anlaşılır ki Şerî'at asıl, diğerleri teferruatıdır. Asıl olmayınca teferruat da olmaz. Kul, Şerî'atın sınırından çıktığı halde kendisini hâlâ doğru yolda sanırsa ziyana uğrayan mühlidlerden olur. Sapık ve saptırıcı kişi olur. Kazananlardan, Allâh'a ulaşanlardan olmaz da şeytanın teb'asından olur ki bu apaçık hüsrânın tâ kendisidir"⁸.

Bu dört kapının her biri on makam olmak üzere kırk makam olup aşağıdaki sıra ile verilmiştir⁹.

1- Şerî'at makamları:

- a- İman getirmek (Allâh'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kıyamet gününe inanmak)
- b- İlim öğrenmek
- c- Namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek, gaza eylemek
- ç- Helal kazanmak
- d- Nikâh kıymak
- e- Hayzı ve nifası ve cima'ı haram bilmek
- f- Sünnet ve cemaat ehliinden olmak
- g- Şefâkat

(8) Makâlât, s.113

(9) Hamiye Duran, Hacı Bektaş Velî'nin Makâlâtı'nda Din ve Tasavvuf, Ank., 1987, G.Ü., G.E.F., basılmamış yüksek lisans tezi.

- ğ- Arı yemek, arı giymek
- h- Emr-i ma'ruf, nehy-i münker

2- Tarikat makamları

- a- Pirden el alıp tevbe kılmak
- b- Mürid olmak
- c- Saçını traş etmek, giyimini tarikatçıların giyimine benzetmek
- ç- Mücâhede (nefse karşı cihad etmek)
- d- Hizmet etmek
- e- Havf (Allâh'tan korkmak)
- f- Ümid
- g- Hurka, zenbil, mıkraş, seccade, subha, ibrat ve hadiyat
- ğ- Sahib-makam, sahib-cemiyet, sahib-nasihât ve sahib-mahabbet
- h- Aşk, şevk, fakirlik ve kanaatkârlık

3- Ma'rifet makamları

- a- Edep
- b- Korku
- c- Perhizgerlik (açlık)
- ç- Sabır ve kanaatkârlık
- d- Utanmak
- e- Cömertlik
- f- İlim
- g- Miskinlik
- ğ- Makam-ı ma'rifet
- h- Kendini bilip tanıma (kendüzün bilmek)

4- Hakikat makamları

- a- Toprak gibi olmak (tevazu)
- b- Yetmiş iki milleti ayıplamamak
- c- Önüne geleni toplamamak, Allâh rızası için vermek
- ç- Diğer insanların kendisinden emin olması
- d- Mülk sahibine karşı kulluk vazifesini yerine getirmek, vahdet evinde olduğunun farkına varmak
- e- Sohbetinde hakikat esrarını söylemek
- f- Seyr ü sülûk
- g- Sırr
- ğ- Münâcât
- h- Müşâhede

Hacı Bektaş Velî, "sâlik" in Hakîkate ulaşabilmesi için bu kırk makamın hiç birisinin eksik olmaması gerektiğini de şu şekilde belirtir.

"Pes kırk makam budur kim didük; eger sen dahı yigrek bilürsen eyüdüür ve egerni bu kırk makamın birisi eksük olursa Hakikat tamolmaz; zire kim şartı eksük olur(10)".

Makâlât'taki bu kırk makam fikri ile Ahmed Yesevî'nin Fakr-Nâme'sindeki kırk makamla temelde aynıdır. Bu husus Hacı Bektaş Velî'nin Ahmed Yesevî takipçilerinden olduğu düşüncesine de kuvvet kazandırmaktadır.

Kısaca özetlediğimiz kısımlarından da anlaşılacağı üzere, Makâlât'ta "merâtüb-ı erbaa" İslâm tasavvufu çerçevesinde Kur'ân-ı Kerim ve hadislerle bağlı olarak anlatılmaktadır.